

літератури XIX века / Под ред. С. М. Петрова. – Изд. 4. – М., 1978. – 608 с. – С. 364; 7. Колесов В. В. Язык города. – М., 1991. – 192 с.; 8. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М., 1998. – 848 с.; 9. Кузрин А. И. Собрание сочинений: В 6 т. – Т. I. – М.: ГИХЛ, 1957. – 590 с.; 10. Кузрин А. И. Собрание сочинений: В 6 т. – Т. V. – М.: ГИХЛ, 1958. – 794 с.; 11. Лихачев Д. С. Черты первобытного примитивизма воровской речи // Язык и мышление. – Вып. III–IV. – М.–Л., 1935. – С. 47–100; 12. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русского жаргона. – СПб., 2000. – 720 с.; 13. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. – Донецк, 2004. – 412 с.; 14. Скворцов Л. И. Литературный язык, просторечие и жаргоны в их взаимодействии // Литературная норма и просторечие. – М., 1977. – С. 29–57; 15. Словарь жаргона преступников (благая музыка) / Сост. С. М. Потапов. – М., 1927. – 196 с.; 16. Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона / Авт.-сост. Д. С. Балдаев, В. К. Белко, И. М. Исупов. – М., 1992. – 526 с.; 17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – Т. II. – М., 1967. – 671 с.; 18. Цыганско-русский и русско-цыганский словарь (кэлдэрарский диалект) / Под ред. Л. Н. Черенкова. – М., 1990. – 336 с.

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ НАИМЕНОВАНИЙ ИСТОЧНИКОВ:

- Даль (1) Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Т. II. – М., 1955. – 779 с.
Даль (2) Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Т. III. – М., 1955. – 555 с.
Даль (3) Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Т. IV. – М., 1955. – 683 с.
Ушаков (1) Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. – Т. I. – М., 1935. – 1562 с.
Ушаков (2) Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. – Т. IV. – М., 1940. – 1500 с.

Попойлик Ю.Д. (Івано-Франківськ, Україна)

Концепт *БОГ* та його лексикографічне наповнення в українській мовній картині світу

У запропонованій статті розглядається проблема сакрального, зокрема концепт Бог як одна з ключових складових релігійної картини світу. Дослідження здійснюються на матеріалі різноманітних лексикографічних джерел.

Ключові слова: Бог, сакральне, релігійна свідомість, концепт, картина світу, лексикографічне наповнення.

В предлагаемой статье рассматривается проблема сакрального, в частности концепт Бог как одна из ключевых составляющих религиозной картины мира. Исследования осуществляются на материале различных лексикографических источников.

Ключевые слова: Бог, сакральное, религиозное сознание, концепт, картина мира, лексикографическое наполнение.

The problem of sacral, the concept of God in particular as one of the key components of the religious picture of the world, is considered in the suggested article. Research is performed on the material of various lexicographic sources.

Key words: God, sacral, religious consciousness, concept, picture of the world, lexicographic filling.

У сучасному світовому та українському мовознавстві актуальним є питання дослідження когніцій, а саме проблеми концептуального аспекту вивчення мови та культури. Особливий дослідницький інтерес викликає питання концепту як етно-мовнокультурної категорії. Зазначену проблему розглядають різні як зарубіжні, так і українські лінгвісти: А. Вежицька, Н. Арутюнова, В. Теля, Т. Маслова, З. Попова, І. Стернін, В. Карасик, В. Красних, О. Кубрякова, І. Голубовська, О. Залевська, В. Манакін, О. Селіванова, В. Івашенко, Т. Космеда та ін.

Метою статті є лексикографічний аналіз концепту **Бог**, дослідження його динаміки, функціонування та семантичної еволюції у картині світу українського етносу, а також теоретичний розгляд поняття «концепт».

Інтерпретація концепту як когнітивної категорії формувалася впродовж останніх десятиліть під впливом різних наукових тенденцій, що пояснює розбіжності у поглядах на це поняття. Так, російський учений Г. Слишкін стверджує, що концепт – «це одиниця, яка зводить воедино результати різних пізнавальних процесів та ментальних операцій, опредмечених у мові й експлуатованих у комунікації» [13, 29]. Мовознавець зазначає, що «у категорію «концепт» вилилась потреба у синтезі різних форм культури, раніше орієнтованих на взаємопротиставлення» [13, 30]. Такий підхід дає підставу говорити, що концепт поєднує етнокультурні особливості, відтворюючи їх мовними засобами.

З точки зору В. Карасика «концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, тобто в кінцевому результаті на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіда» [7, 117]. В. Івашенко розглядає концепт як «семантику менталітету того чи іншого етносу в його проекції на окремий фрагмент світу» [6, 55]. Виходячи з таких положень можна зробити висновок, що концепт представлений індивідуальним світобаченням, менталітетом «культурної спільноти». Таким чином, виникає необхідність лексикографічного дослідження концептів з метою простеження їх культурної та мовної семантики. На важливості лексикографічних тлумачень слів у вивченні концептів наголошували різні дослідники. Як зазначає Т. Вільчинська, «словникову дефініцію лексеми, що вербалізує концепт, часто вважають ядром, а ілюстративний матеріал – тією частиною словникової статті, яка розкриває образні і ціннісні характеристики концепту» [1, 93-94]. У лексикографічному масиві зафіксована системність розвитку концептів з їхніми етнокультурними особливостями та мовними відображеннями, адже зміст таких концептів відтворений та переданий епохами з допомогою мовних засобів.

У сучасній гуманітарній науці сформувалася проблема картини світу як процесу багатовікового формування у свідомості етносу бачення світу. Підтвердженням цього можна вважати ієрархію цінностей, понять, уявлень у розумінні концепту **Бог** як ключової ментальної категорії.

У запропонованій статті важливою є сакральна картина світу, яка є

складовою концептуальної картини світу і репрезентує релігійну свідомість, відображає духовні надбання, розуміння світобудови та ін.

Дослідженням сакральної сфери займаються різні вітчизняні лінгвісти: М. Скаб, Н. Слухай, Л. Струганець, І. Черненко, С. Богдан, Л. Шевченко, Н. Бабич, Т. Вільчинська, П. Мацьків, Н. Пуряєва, Н. Плотнікова та ін.

Зокрема, Т. Вільчинська наголошує на тому, що сакральні концепти як структури, репрезентовані в архетипах культури, не лише виражають світовідчуття, світобачення, а й акумулюють загальнопоняттєві структури, етнічні архетипи колективного несвідомого, соціальні стереотипи, міфологеми, ідеали релігійних вірувань, що значною мірою зближує їх з іншими типами концептів, насамперед етнокультурними, художніми, оцінними. Саме такий синкретичний тип концептуальної структури репрезентує концепт-образ [1, 74-75].

При дослідженні концептуального підходу варто розглянути концепт **Бог** як доміную та першооснову світобудови, оскільки він є центральним у сакральних текстах, а отже і в духовних переконаннях релігійної спільноти.

У сфері сакрального можна простежити діахронічний розвиток протиставлення язичництва і християнства. З прогресивною еволюцією суспільства під впливом етнокультури відбувається зміна у розумінні концепту **Бог** як монотеїстичної категорії. Формування такого поняття в українській картині світу представлене еволюцією етносу та багатю історією. Наповнення поняття експлікує язичницькі та християнські тенденції.

Епоха язичництва характеризувалася поклонінням пантеону богів, вірою у їх сили та сили природи, з дотриманням атрибутів, проведенням жертвопринесень, культів. Народ по-різному зображав варварських богів-ідолів та вважав їх найвищими істотами, боявся прогнівити. Язичницький етнос ідентифікував такі природні явища, як вітер, вогонь, гроза, сонце та ін., з проявом певної волі богів. У такий спосіб сформувалися світоглядні та культурно-релігійні основи язичництва.

У слов'янській етнокультурі поняття **Бог** можна розглядати у кількох аспектах. Найпершим і найважливішим є релігійний мотив – це Творець світу та втілення величі, сили, всеосяжності, чистоти, милосердя, любові, мудрості, надії тощо. Іншими за своїм семантичним наповненням є язичницькі боги – це творці всього суцього, сил природи, багатства, особисті боги-покровителі, боги долі. Творцем усього живого у цей період вважався бог Сварог.

Шляхом опрацювання джерел, у межах яких досліджується аналізований концепт, можемо визначити семантичну еволюцію концепту **Бог** як найвищої сили, Творця і першооснови світобудови. Основним джерелом, яке слід узяти до уваги, є лексикографія, адже лексичний склад, значення, етимологія, асоціативні уявлення концепту відображаються саме у лексикографічних працях. Деякі лексикографічні дослідження дають змогу простежити ієрархію значення слова, його передісторію, зміну етнокультурної складової.

У контексті сказаного було б важливо простежити розвиток, еволюцію, семантичні зміни концепту **Бог** від найдавніших часів до цього часу в мовній картині світу українців. Таке дослідження дало б змогу виокремити універсальні

особливості концепту **Бог** у лексикографічному матеріалі. Домінантними ознаками виділеного концепту у словниковому масиві є найвища, велична, істинна, досконала, неземна, свята істота, Володар і Творець Всесвіту, на яких надалі акцентуємо увагу при аналізі лексикографічних джерел.

«*Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*» пояснює лексему **Богъ, Бог** як Суддя, найвища істота (*А хто сію грамоту мою порушить... тому судить Богъ и Святая Богородица во второе и страшное Христово пришествіе*) [3, 105], що відображає християнську віру у вищу, ключову субстанцію світобудови.

Подібне обґрунтування лексеми **Богъ** засвідчують, наприклад, матеріали «*Словаря церковно-славянскаго и русскаго языка*» (1847 р.): предвічна, всесильна, досконала істота, яка створила світ (*Богъ всеилень и вездъсуишь*) [10, 72]. Схожу інтерпретацію лексеми **Богъ** подає також «*Толковій словарь живого великорусского языка*» В. Даля (1881 р.), в якому їй надаються семантично тотожні відповідники: **Богъ** – Творець, Вседержитель, Всевишній, Всемогутній, Предвічний [4, 103]. Подібне коло значень лексеми **Богъ** описують «*Матеріали для словаря древне-русского языка*» І. І. Срезневського (1893 р.) – Θεός, Deus, що можна простежити на прикладах: *Искони бѣ слово и слово бѣ отъ Бѣ и Бѣ бѣ слово* [14, 137].

Розглянемо тлумачення лексеми **Бог** у лексикографічному масиві ХХ століття. Так, «*Словарь української мови*» Б. Грінченка (1907 р.) надає цій лексемі тотожного значення з варіантом Біг, тлумачить його як найвищу істоту. Лексикограф фіксує демінутиви аналізованої лексеми: *Богонько, Богочко, Біженько, Біжечко, Божок* [2, 60]. Подібну інтерпретацію лексеми **Бог** описує «*Словарь современного русского литературного языка*» (1930 р.) за редакцією В. Чернишова: це одна з вищих, неземних істот, яка стоїть над світом [9, 526]. «*Толковій словарь русского языка*» за редакцією Д. Ушакова (1935 р.) рекомендує своє тлумачення лексеми **Бог**: за релігійними віруваннями – це верховна істота, яка ніби стоїть над світом і править ним [15, 159]. У «*Словаре русского языка*» (1985 р.) А. Євгенєвої досліджувана лексема розглядається як найвища істота, яка створила світ і керує ним, або (при багатобожжі) одна з таких істот [8, 100]. Один з найсолідніших польських тлумачних словників за редакцією В. Дорошевського (1958 р.) лексему **Бог** також трактує як надприродну, найвищу істоту, творця і пана всесвіту [16, 624]. Пояснення уявної надприродної істоти, що створила світ і керує ним та вчинками людей, що є найбільшим умільцем у чомусь, наймогутнішим володарем чого-небудь [11, 207], надає лексемі **Бог** (Біг) «*Словник української мови*» (1970 р.) за редакцією І. Білодіда.

Сучасний український дослідник В. Жайворонок у словнику-довіднику «*Знаки української етнокультури*» (2006 р.) визначає етимологію лексеми **Бог**. Це слово перського походження і означає «багатство», «добро», пізніше «податель добра». Трактуючи зазначену лексему, він надає їй семантичні, синонімічні відповідники: **Бог** = *Біг* = *Всевишній* (*Усевишній*) = *Вседержитель* = *Всемогущий* = *Бог-Отець* = *Отець Небесний*. Лексикограф лексему **Бог** зіставляє з її лексичними варіантами: *Творець, Господь, Владика Неба* (*Небесний*), *Цар Небесний* (*Всесвітній, Царів*) [5, 43]. Досліджуваний концепт у

нього виступає в трьох особах Святої Трійці. Першою особою Святої Трійці є Бог-Отець, другою – Бог-Син (Ісус Христос), третьою – Бог-Дух Святий [5, 44].

Перший том майбутнього двадцятитомного «Словника української мови» (2010 р.) інтерпретує лексикографічне визначення лексеми **Бог** (Big) так: Творець і володар Всесвіту, усього сущого, який керує світом (*На початку Бог створив небо та землю*) [12, 570]. Лексикографічні дані доводять, що первинна, домінуюча ознака **Бога** як першооснови світобудови збереглася і до сьогодні.

З погляду діакронії лексикографічна історія дає підстави стверджувати, що концепт **Бог** у сакральній картині світу функціонує у кількох значеннях, зокрема простежується розвиток від язичницького значення Бога до християнського. В. Даль наголошує, що **Богом** могло бути вище творіння у розумінні того народу, про який говориться, тому боги мають значення і уявних творців, і правителів всесвіту, а в різних ідолопоклонників – і самі ідоли: *боги, божки, божества (Счастливъ твой Богъ)* [4, 103]. В. Жайворонок зазначає, що одвічна залежність людини від сильніших за неї стихій природи породила віру в надприродні сили, передусім у Бога. Так, у давньому народному світосприйманні Богом було божество долі, щастя, блага, багатства. Бог, боги у многобожних релігіях – це прабожества, яким поклонялися, покровителі, персоналізовані явища природи й життя. Лексема **Бог** виступає складником численних давньоукраїнських теонімів, а у язичницькому етносі назв богів – Білобог, Чорнобог, Стрибог, Всебог, Дажбог [5, 43– 44]. Словник української мови (2010 р.) також фіксує язичницькі вірування слов'янської спільноти, наголошує, що згідно з політеїстичними віруваннями **богом** була кожна з кількох або багатьох безсмертних істот, наділених надприродною могутністю, які зазвичай є предметом поклоніння (*Давні греки вважали, що героїчні пісні в уста виконавців вкладали боги, котрі супроводжували і визначали діяння людини впродовж усього життя*) [12, 570].

Окрім домінуючих ознак, які були виявлені у проаналізованих лексикографічних джерелах, лексема **Бог** має й інші репрезентанти. Зокрема, вона характеризується рядом вторинних значень: висловами на позначення запрошення, побажання, привітання, настанови, фразеологічними виразами. «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» фіксує стійкі сполуки: *Бога и правду знаючи, пойти перед бог* (померти) [3, 105], *Бог допустилъ* (сталася Божа воля); *Боже не дай, Боже вховай, дасть Богъ*, які вживаються при вираженні надії, сподівання на добре завершення чогось [3, 106] як вставні слова. «Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка» (1847 р.) виділяє фраземи зі значенням привітання (*Богъ съ тобой*), побажання, прохання (*ради Бога*), настанови (*съ Богомъ*) [10, 72]. В. Даль визначає фразеологізми: *Дай Бог, дай Боже, избави Богъ, помилуй Богъ* [4, 103]. І. Срезневський фіксує фраземи: *идти къ Богови, кого Богъ отведеть, заклинаѣтъ тѣ Богомъ живыимъ* [14, 138–139].

Дослідник Д. Ушаков обґрунтовує, що у розмовній мові збереглося багато висловів, у яких слово **Бог** втратило свій смисл і які вживаються як вставні слова (*Бог знає* – невідомо хто, що, куди; хтось поганий; *слава Богу* – добре;

вживається для вираження задоволення чимось) [15, 159].

Лексема **Бог** у розмовній і літературній українській мові може вживатися у різноманітних виразах, часто із збереженням архаїчних форм мови, наприклад, у лексемі *спасибі*. Словники фіксують різні значення лексеми **Бог**, виділяють вигуки, фразеологізми: *слава Богу* – добре, *Бог знає* – невідомо, *дай Боже* – побажання, *з Богом!* – вигук, дозвіл розпочинати що-небудь [9, 526] тощо. Словники наголошують на виразах, які позначають різноманітні ситуативні, емоційні стани: *бійся (побійся, бійтесь, побійтесь) Бога!* – застереження, прохання не робити, не казати чого-небудь; *Бог з ним* – вираз на позначення згоди, примирення, прощення; хай так і буде; *Бог з тобою!* – здивування, заперечення, докір; як заспокоєння у значенні *не треба* (гніватися, плакати) [11, 207]; *Боже* – вигук для вираження здивування, радості, страждання; *Боже помози!* *Бог на поміч!* – вітання з побажанням успішної роботи тому, хто щось робить, працює; *борони Боже!*, *крий Боже!*, *не дай (не приведи) Боже!*, *нехай Бог боронить (милує)!* – вираження небажаності, заперечення чого-небудь, *дасть Бог* – вираження надії, сподівання на добре завершення чогось; *віддати Богові душу* – померти; *дай Боже ноги* – швидше уткати, бігти; *дай Боже пам'ять* – вживається для висловлення бажання, намагання пригадати що-небудь; *ні Богові свічка ні чортів коцбога (кочерга)* – ні до чого не придатна річ, справа; як у *Бога за пазухою (за дверима)* – у найкращих умовах, у затишку й достатках [11, 208].

Поступово семантика лексеми **Бог** розширюється, дослідник В. Жайворонюк акцентує на вигукових формулах звертання людини до Бога в екстремальних ситуаціях: *о Боже!*, *Бог з тобою!*, *хай Бог милує!*, *Боже мій!*, *не дай Боже!*. Не залишає дослідник поза увагою і фразеологічні вирази: *бійся (побійся, бійтесь, побійтесь) Бога*, *Боже помози (помагай)*, *Бог на поміч*, *борони (боронь) Боже*, *не дай (не приведи) Боже*, *нехай (хай) Бог боронить (милує)*, *слава Богові* [5, 44].

Лексикографічний опис Словника 2010 року частково зберігає дані вже розглянутих лексикографічних джерел. Він, як і зазначені словники, досліджує стійкі вислови, вигуки, етикетні, привітальні форми, до складу яких входить лексема **Бог**: *Бог знає коли* – дуже давно або дуже довго; *Бог з тобою* – здивування, заперечення, докір; *Боже праведний!* – здивування, радість, страждання, нарікання; *Бог розум відібрав* – хто-небудь втратив здатність правильно, розсудливо мислити, діяти, не може стримувати себе; *Бог тобі суддя* – вираження невтручання у що-небудь, поблажливого ставлення до когось; *Боже милій (милостивий, милосердний)* – захоплення, подив, розпач; *крий Боже* – захист від небажаного; *мати Бога в серці* – добродісна, віруюча людина; *святий Боже!* – захоплення, здивування, радість, переляк; *хай Бог милує/помилує* – вираження категоричного заперечення чого-небудь; застереження, небажання чогось; доброзичливе побажання кому-небудь заступництва, захисту від лиха, напасті [12, 570-572].

Лексикографічна практика дозволяє стверджувати, що ядром досліджуваного концепту в східнослов'янській та українській лексикографії є такі семантичні складові як *Всевишній*, *Творець*, *Вседержитель*, *Цар Небесний*, а периферією – «*Божі якості*»: *добро*, *любов*, *мудрість*, *допомога*, *духовна сила*. Це свідчить про те,

що значною мірою концепт **Бог** у його християнському варіанті зберігає язичницькі ознаки – давні, дохристиянські, архаїчні моделі вірування і, попри це, отримує семантичні компоненти: «любов», «Вседержитель», «Цар небесний» та ін., які відображають нову християнську еру і яких позбавлені боги епохи політеїзму.

Дослідження концепту **Бог** у лексикографічному масиві дає змогу зробити висновок, що в українській мовній свідомості простежується ієрархія уявлень про **Бога**, зокрема від язичницьких до християнського вірувань. Це і формує аналізований концепт, семантичною домінантою якого у східнослов'янському світі та християнській вірі є Творець, Суддя, Заступник, Отець з притаманними ознаками підтримки, віри, надії, милосердя, любові.

Отже, зазначена проблема є актуальною при розгляді сакральної картини світу і потребує подальших пошуків у досліджуваному напрямку, оскільки відтворює світобачення, світосприйняття, ментальні уявлення сучасної етнокультури.

Таким чином, лексикографічна експлікація концепту **Бог** дозволяє проаналізувати його семантичне та смислове наповнення у мовній картині світу, у системі духовних трансформацій та ментальності як українського, так і в загальному слов'янського етносу, дає можливість виокремити домінантні ознаки та їх реалізацію у лексикографічній системі східнослов'янської лінгвокультурної спільноти. Крім цього, можна стверджувати, що концепт містить імпліцитні ознаки, які є основною складовою духовного наповнення та розуміння світу, культурних орієнтирів та менталітету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вільчинська Т.П.* Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст.: монографія / Тетяна Пилипівна Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.;
2. *Грінченко Б.* Словарь української мови: у 4 т. / Б. Грінченко. – К., 1907. – Т. 1. – 494 с.;
3. *Гумецька Л.Л.* Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / Л. Л. Гумецька, Г. М. Керницький, Д. Г. Гринишин. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 1. – 591 с.;
4. *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. Даль. – М.: Русский язык, 1981. – Т. 1. – 699 с.;
5. *Жайворонок В.В.* Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.;
6. *Іващенко В.Л.* Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія / Вікторія Людвігівна Іващенко. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.;
7. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.;
8. Словарь русского языка: в 4 т. / [А. П. Евгеньева]. – [3-е изд. стереотип.]. – М.: Русский язык, 1985. – Т. 1. – 696 с.;
9. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. / [В. И. Чернышев]. – М.–Л., 1930. – Т. 1. – 767 с.;
10. Словарь церковно-славянского и русского языка: в 4 т. – Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1847. – Т. 1. – 415 с.;
11. Словник української мови: в 11 т. / [І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. 1. – 799 с.;
12. Словник української мови: в 20 т. / [ред. В. Русанівський]. – К.: Наукова думка, 2010. – Т. 1. – 911 с.;
13. *Сльшкін Г.Г.* Лингвокультурный концепт как системное образование / Г. Г. Сльшкін // Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2004. – №1. – С. 29-34.;
14. *Срезневский И.И.* Материалы для словаря древне-русского языка: в 3 т. / И. И. Срезневский. – Санктпетербургъ:

Типографія Імператорської Академії Наук, 1893. – Т. 1. – 1420 с.; **15.** Толковий словарь русского языка: в 4 т. / [ред. Д. Ушаков]. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1935. – Т. 1. – 1562 с.; **16.** Słownik języka polskiego: w XI t. / [red. W. Doroszewski]. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958. – Т. I. – 1207 s.

Сойко І.В., Голов'яник Д.С. (Київ, Україна)

Відтворення культурної специфіки німецьких метафор (на матеріалі роману Йозефа Рота «Марш Радецького»)

У статті розглядається проблема відтворення культурної специфіки метафор при перекладі з німецької мови на українську. Наводяться основні прийоми перекладу метафор. Визначаються засоби передачі метафоричної образності в романі Йозефа Рота українською мовою, зокрема переклад зі збереженням образу.

Ключові слова: метафора, культурний феномен, когнітивний образ.

В статье рассматривается проблема отображения культурной специфики метафор при переводе с немецкого языка на украинский. Приводятся основные приемы перевода метафор. Определяются способы передачи метафорической образности в романе Йозефа Рота на украинский язык, в частности перевод с сохранением образа.

Ключевые слова: метафора, культурный феномен, когнитивный образ.

The article deals with the problems of conveying of cultural peculiarities in translation from German into Ukrainian. The main devices of translation of metaphor are given. The ways of conveying of metaphor into Ukrainian and translation with preservation of image in particular are defined in Roth's novel.

Key words: metaphor, cultural phenomenon, cognitive image.

Художній переклад належить до найскладніших видів перекладацької діяльності. Однією з його особливостей є відтворення образів, джерелом яких нерідко стає метафора, адже «у звичному нам процесі мовлення без метафори не обійтися, сказавши вже три речення» [7, 33]. Цю істину підтверджує і видатний дослідник метафори Дж. Лакофф: «Ми думаємо і розмовляємо щодня стократно метафорами, не усвідомлюючи цього» [5, 4]. Щоб передати світосприйняття того чи іншого письменника, необхідно адекватно перекласти метафоричні образи оригінального твору.

Проблема метафори розроблялась багатьма науковцями (Н. Арутюною, І. Гальперінім, М. Новіковою, М.Блеком, Р. Стернбергом, Р. Уеллеком). Проте переклад метафори й досі залишається **актуальною проблемою** для перекладознавства, передусім у його культурному аспекті.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні культурних особливостей відтворення німецьких метафор роману Йозефа Рота «Марш Радецького» в українському перекладі та встановленні аналогій між австрійською та українською культурами.

Завдання дослідження – дати характеристику передачі культурних